

**Recenzja rozprawy doktorskiej pana mgra Piotra Sitnika pt.
„Estoppel in International Investment Law” napisanej pod
kierunkiem pana dra hab. Marcina Menkesa, prof. Szkoły Głównej
Handlowej w Warszawie**

1. Temat rozprawy doktorskiej

Temat rozprawy został sformułowany w sposób ogólny. Zawiera dwa czytelne odesłania: do pojęcia estoppelu i międzynarodowego prawa inwestycyjnego. Takie jego ujęcie nie wyraża wprost uszczegółowionego problemu. Stanowi raczej zapowiedź rozważań na temat wielu możliwych aspektów powiązania estoppelu z wyodrębnioną gałęzią prawa międzynarodowego, jaką w tym wypadku jest międzynarodowe prawo inwestycyjne. Czytelnik mający wstępne wyobrażenie na temat istoty samego estoppelu oraz charakteru międzynarodowoprawnej regulacji sfery inwestycji jest oczywiście w stanie dokonać pewnej projekcji wymiaru problemowego badanego zespolenia dwóch przedmiotowych pojęć. Ten zasób wstępnej wiedzy sam w sobie byłby wystarczający do pobudzenia zaciekawienia pracą. Należy jednak podkreślić, że tytuł rozprawy odczytany łącznie ze Wstępem do pracy nie pozostawia już wątpliwości co do kierunku, w jakim będzie zmierzać analiza, przyjętych perspektyw i zakładanego kontekstu rozważań. Zaproponowany temat rozprawy doktorskiej sytuuje się w obszarze, którego badanie stanowi ciągle istotne intelektualne wyzwanie, wymusza umiejętne poruszanie się po sferze teorii i praktyki. Stanowi o konieczności przywoływania i analizowania kluczowych z punktu widzenia prawa międzynarodowego oraz jego wyspecjalizowanych dziedzin pojęć dobrej wiary, słuszności, zaufania, uprawnionych oczekiwań i ich ochrony. Z tego względu wybór

tak odczytanego tematu rozprawy doktorskiej należy ocenić bardzo pozytywnie.

2. Cele rozprawy

Cel rozprawy doktorskiej został jasno sformułowany we Wstępie. Pozwala na klarowną identyfikację zamiaru doktoranta. Ułatwia zbudowanie obrazu złożoności analizy, jej głębi i nakierowanie na istotne kwestie badawcze, zarówno z punktu widzenia rozwiązywania międzynarodowych sporów inwestycyjnych, funkcjonowania międzynarodowego prawa inwestycyjnego jako wyodrębnionej gałęzi prawa międzynarodowego oraz powiązanie rozumowań sądowych (arbitrażowych) i ich wyników z pojęciem zasady ogólnej prawa (międzynarodowego) na przykładzie estoppelu, co w konsekwencji, teoretycznie, powinno ułatwić udzielenie odpowiedzi również na pytania dotyczące kondycji międzynarodowego arbitrażu inwestycyjnego, międzynarodowego prawa inwestycyjnego oraz powszechnego prawa międzynarodowego w czasach równoległe zachodzących procesów integracji i dezintegracji międzynarodowego ładu prawnego. Doktorant sprawnie zarysowuje tło dla swojego problemu badawczego (przedmiotu rozprawy), towarzyszących mu celów, tezy i hipotez. Już pierwsze zdanie pracy sytuuje rozważania na prawidłowym torze. Odwołanie przy analizie estoppelu jako zasady ogólnej prawa (międzynarodowego) do instytucji zaufania jest jednym z warunków brzegowych prawidłowości wyводу na ten temat, zwiększa ponadto szanse na wyprowadzenie wniosków, które będą lokować się w polu powiązonym bezpośrednio z istotą badanego prawnego fenomenu. Z tego punktu widzenia wydaje się, że ciężar gatunkowy estoppelu jako jednego z narzędzi umożliwiających rozwiązywania sporów inwestycyjnych metodą międzynarodowego arbitrażu – ta perspektywa zdaje się w pracy przeważać – obejmujących także kwestie definiowania zakresu praw i obowiązków zaangażowanych w inwestycję podmiotów, problematykę jurysdykcji sądowej, dopuszczalności skarg oraz kwestie proceduralne – przez powiązanie z wartościami

kluczowymi także dla międzynarodowego porządku prawnego został właściwie uwypuklony. Na podkreślenie zasługuje również realizm doktoranta. Istota estoppelu jako przedmiotu badań kryje się bowiem z jednej strony w jego systemowej istotności a z drugiej strony w ulotności, niedookreśloności samej koncepcji, braku stałości i jednoznaczności w budowaniu estoppelu jako zasady ogólnej prawa (międzynarodowego) i prawidłowym jego zastosowaniu. Tę problemowość estoppelu doktorant trafnie odczytuje i przekształca w problem badawczy, z którego wyłania się estoppel jako utrwalony fenomen argumentacyjny w domenie prawa międzynarodowego, chociaż na poziomie zarówno teoretycznym jak i praktycznym objęty rozlicznymi wątpliwościami, różnicami w podejściu, wymykający się ujednoczonym wykładniom i sposobom zastosowania, tu przez międzynarodowe trybunały inwestycyjne. To z kolei tworzy logiczną przestrzeń dla zasadniczego celu pracy, a mianowicie zrekonstruowanie (dekodowanie?) ujednoczonej formuły estoppelu widzianej jako swoiste narzędzie stabilizacji międzynarodowego prawa inwestycyjnego i rozstrzyganych w jego ramach sporów inwestycyjnych (s. 30). Jest to zadanie ciekawe i ambitne. Z tego punktu widzenia deklarowany przez doktoranta przegląd zasad rządzących zastosowaniem estoppelu w badanym obszarze powinien mieć charakter wtórny, funkcjonalny i służebny i wydaje się, że ostatecznie w taki sposób jest w pracy traktowany. Na kanwie tak zarysowanego przedmiotu badań i powiązanego z nim celu można by postawić pytanie, w jakim stopniu to poszukiwanie estoppelu „właściwego” dla międzynarodowego prawa inwestycyjnego i końcowy efekt tego procesu są determinowane następstwami z jednej strony systemowej integracji prawa międzynarodowego i równoległej jego fragmentacji? Jeśli tylko został prawidłowo odczytany zamiar badawczy doktoranta, kwestia ta nie została postawiona frontalnie, a wydaje się, że mogłaby być jednym z „dobrych duchów” rozważań przeprowadzanych na polu zderzenia wątków o charakterze *lex generalis* z argumentacją wyrastającą z założeń *lex specialis*.

Sumując wywód w tej części recenzji należy ocenić jednoznacznie pozytywnie zarysowane przez doktoranta ramy analizy. Powiązane z takimi założeniami konkluzje, przy prawidłowo poprowadzonej argumentacji, mającej za swój przedmiot adekwatność kształtu, formy i zakresu estoppelu (jego systemową wariantowość), należą wciąż do kluczowych rozważań nad estoppelem rozpatrywanym jako normatywna składowa prawa międzynarodowego i występujących w nim podsystemów, rozważań o istotnym potencjale teoretycznym i praktycznym.

3. Konstrukcja rozprawy doktorskiej

Podstawowym kryterium oceny prawidłowości konstrukcji rozprawy doktorskiej jest wykazanie, że zaproponowany układ rozważań w sposób najbardziej efektywny, pod względem prawniczej logiki i perswazyjnej siły, służy rozwiązaniu problemu badawczego i osiągnięciu zakładanych celów. Oczywiście w pewnym stopniu każda z propozycji dotyczących konstrukcji pracy naukowej jest nasycona subiektywnymi uwarunkowaniami. Jednak proces oceny w istotnych zakresach może posługiwać się zobiektywizowanymi miarami, których zastosowanie pozwala przynajmniej rozstrzygnąć o prawdopodobieństwie sukcesu lub porażki pracy badawczej. Doktorant zaproponował klasyczne rozwiązanie, z wyróżnieniem Wstępu (*Introduction*), następnie sześciu rozdziałów oraz zamykających Uwag końcowych (*Concluding Remarks*). Jest dobrym rozwiązaniem, z powodu skomplikowanego, złożonego przedmiotu badań, zakresu rozważań (międzynarodowe prawo inwestycyjne) oraz towarzyszącego mu planu analizy, konsekwentne opatrzenie każdego rozdziału uwagami wprowadzającymi oraz podsumowaniem. Narracje w poszczególnych rozdziałach są ze sobą powiązane przez wewnętrzne odesłania, co pozwala widzieć poszczególne części zarówno skupione na wyróżnionych zagadnieniach, ale również jako elementy składające się na szerszy obraz całości. Wydaje się, że zastosowany układ rozdziałów zasadniczo pozwala na logiczną prezentację poszczególnych wątków. Metoda zakładająca w pierwszej kolejności rozważania na temat estoppelu

jako zasady ogólnej prawa (międzynarodowego) a następnie przejście do międzynarodowego prawa inwestycyjnego, sposobów recepcji estoppelu w jego granicach, z przełożeniem na szczegółową problematykę wykorzystania/przywołania przedmiotowej zasady w kontekście międzynarodowej inwestycji, formalnie dobrze koresponduje z tematem rozprawy. Z drugiej jednak strony, można postawić pytanie, w jakim stopniu i zakresie rozdział II (dotyczący ogólnej recepcji estoppelu w międzynarodowym prawie inwestycyjnym, traktowanym tu jako pewna wyodrębniona całość) zawiera w sobie konkluzje i wnioski stanowiące podsumowanie rozważań zaprezentowanych w kolejnych rozdziałach (dotyczących z kolei zagadnień, które można rozpatrywać jako części składowe międzynarodowego prawa inwestycyjnego)?

4. Rozwiązanie problemu badawczego

Teza postawiona przez doktoranta zakłada istnienie teoretycznych i praktycznych wątpliwości w zakresie identyfikacji normatywnego charakteru estoppelu, jego składowych i funkcji/ról jakie odgrywa w powszechnym prawie międzynarodowym, a w konsekwencji w wyspecjalizowanym obszarze międzynarodowego prawa inwestycyjnego. Sumując dotychczasową wiedzę na temat estoppelu, nie sposób uznać tego założenia za błędne. Jest to prawidłowe odwzorowanie aktualnego stanu rzeczy, głęboko powiązane z międzynarodoprawnymi realiami. Zatem nie dziwi kolejny krok poczyniony przez doktoranta, polegający na identyfikacji szeregu pól, na których ciągle może toczyć się pogłębiona, doktrynalna debata, mająca za swój przedmiot liczne wymiary i konteksty, w jakich należałoby odczytywać istotę prawną estoppelu. Zakres tych pól jest względnie szeroki. Ich identyfikacja wskazuje na pogłębione zrozumienie przez doktorant przedmiotu badań. Wyznaczone obszary są, teoretycznie rzecz ujmując, sobie równoważne. Jednak jedno z tych zagadnień wybija się w rozważaniach na pierwszy plan. Doktorant jednoznacznie preferuje ścisłe rozumienie estoppelu, jako prawidłowe odwzorowanie jego istoty, które powinno być traktowane, w jego ocenie,

jako punkt odniesienia do wszystkich dalszych uogólnień i szczegółowych rozważań w granicach wyróżnionego przedmiotu badań. Ścisłe rozumienie estoppelu jest traktowane jako swoisty początek i koniec analizy, systemowo zweryfikowane narzędzie i miara badań i powiązanych z nimi ocen. Takie ujęcie z postawioną tezą i hipotezami tworzy mocną podstawę do rozwinięcia naukowego wywodu, poddającego się obiektywizującym weryfikacjom. Jakość tego scenariusza i rozpisanych ról nie budzi wątpliwości. W związku z oczekiwaną precyzją i adekwatnością końcowych wniosków należy jednak niektóre z poruszonych wątków opatrzyć komentarzem lub powiązać z kilkoma pytaniami.

Po pierwsze, należy pochwalić ogólne dążenie do uporządkowania samej analizy i wyłaniającego się z niej obrazu estoppelu, traktowanego jako część zarówno powszechnego prawa międzynarodowego jak i międzynarodowego prawa inwestycyjnego. Koncepcja, której teoretyczna i praktyczna wartość, jak się wydaje, w znacznym stopniu uzależniona jest od osiągnięcia znacznego stopnia konkretyzacji i ujednoczenia postaci. Doktorant jest realistą, dostrzega zarówno systemową wartość estoppelu i powiązane z tą zasadą prawną ryzyka i zagrożenia. Stąd wywód jest odpowiednio zrównoważony. Po drugie, dążenie do ustalenia powszechnego testu, redukującego estoppel do poziomu stosunkowo łatwo rozpoznawalnej zasady o operacyjnym charakterze, która w wyniku dookreślenia poszczególnych elementów składowych, nie traci nic ze swojego systemowego potencjału, jest działaniem godnym wsparcia. W tym miejscu należy jednak zauważyć, że zrekonstruowanie postaci estoppelu, która ma walor zasady powszechnej, skutkującej w granicach prawa międzynarodowego i jego części w postaci międzynarodowego prawa inwestycyjnego wymaga, w mojej ocenie, mocniejszego postawienia kwestii formy, z której estoppel czerpie swój normatywny walor. Doktorant akceptuje w tym zakresie alternatywę. Estoppel to albo zasada ogólna prawa (w rozumieniu art. 38 ust. 1 lit. c Statutu MTS), albo zasada ogólna prawa międzynarodowego. Pozostawia tę kwestię poza zakresem niezbędnych rozstrzygnięć. Wydaje się jednak, że z punktu

widzenia zasadniczego celu, w postaci zbudowania powszechnie akceptowalnej, systemowo zaadaptowanej, skutecznej zarówno w granicach powszechnego prawa międzynarodowego jak i międzynarodowego prawa inwestycyjnego postaci estoppelu, podjęcie decyzji w tym przedmiocie miałyby istotny walor logicznego i retorycznego wsparcia. Doktorant jednoznacznie stawia poza zakresem swoich badań rozumienie estoppelu występujące w krajowych porządkach prawnych. Jednak posługiwanie się terminem :zasada ogólna prawa" na gruncie Statutu MTS pociąga za sobą silne konotacje komparatystyczne, co w skrajnym przypadku mogłoby oznaczać poszukiwanie zasady ogólnej prawa, stanowiącej element wspólny jedynie dla dwóch porządków prawnych państw rozwiązujących na drodze sądowej konkretny spór. Co z kolei mogłoby stanowić źródło pojęciowej dezintegracji estoppelu. Takiego ryzyka nie ma w wypadku posługiwania się w odniesieniu do estoppelu pojęciem zasady ogólnej prawa międzynarodowego. Związki z porządkami prawa krajowego stają się wówczas zasadniczo zbędne, a samo pojęcie estoppelu staje się na tyle pojemne, że jest w stanie swobodnie objąć wszelkie wątki z zakresu rozważań *de lege lata* i *de lege ferenda* zawartych w pracy i jednocześnie nadal wypełniać swoją rolę bez zbędnych ograniczeń na tle systemowych uwarunkowań, charakteryzujących zarówno *lex generalis* (powszechne prawo międzynarodowe), jak i *lex specialis* (międzynarodowe prawo inwestycyjne).

Ambicje badawcze doktoranta koncentrują się wokół obrazu estoppelu w jego ścisłej postaci (z uwzględnieniem stanu pokrzywdzenia – *detrimental reliance*) jako formuły o skuteczności powszechnej w równym stopniu dotyczącej prawa międzynarodowego i jego wyspecjalizowanego działu w postaci międzynarodowego prawa inwestycyjnego. Czytelność tego obrazu zakłóca jednak przywoływane przez doktoranta pojęcie hybrydowości w odniesieniu do międzynarodowego prawa inwestycyjnego, które teoretycznie powinno przełożyć się na swoistość estoppelu, nawet w jego ścisłej postaci, w granicach wyróżnionego podsystemu. Doktorant

dostrzega przestrzeń do tego rodzaju koniecznych dostosowań. Podkreśla jednak bierną postawę trybunałów arbitrażowych rozstrzygających spory inwestycyjne, które nie podejmują się realizacji tego wyzwania. Dlaczego? Czy jest to po prostu następstwo braku wiedzy i umiejętności w posługiwaniu tego rodzaju narzędziem prawniczego rozumowania? Ponadto dlaczego w świetle hybrydowego charakteru międzynarodowego prawa inwestycyjnego oraz przykładów wykorzystania przez trybunały estoppelu w jego szerszej postaci (*broad estoppel*) zasada ogólna prawa (międzynarodowego), miałyby co do zasady obowiązywać wprost w kształcie (węższym) właściwym dla powszechnego prawa międzynarodowego, tu wywodzonym z orzecznictwa MTS?

Z kolei dobrym rozwiązaniem wydaje się na tle równoległego przywoływania odniesień zarówno do ścisłego jak szerszego rozumienia estoppelu (mimo docelowej przewagi postaci ścisłej) próba „zaliczenia” wątków z orzecznictwa bazujących na szerszym rozumieniu estoppelu do zakresu ścisłego estoppelu za pośrednictwem rozszerzających interpretacji sytuacji pokrzywdzenia jednego z podmiotów (*detrimental reliance*). Przekonuje również próba swoistego przetłumaczenia przykładów wykorzystania szerszego rozumienia estoppelu na pojęcie zgody, konsensualnych uzgodnień. Niekiedy wykorzystanie szerszej formuły estoppelu to po prostu zakamuflowane wyrażenie zgody. Warto jednak pamiętać, że szerszy estoppel (jako ciągle do rozważenia samoistna koncepcja) to wymagający nadal głębszej refleksji obszar objęty „tak jakby zgodą” zaangażowanych podmiotów (*consent-like*), wymykający się „prostym” konstatacjom dotyczącym następstw zgody (np. w zakresie odpowiedzialności).

Nie budzi kontrowersji przywołanie dwóch zakresów wykorzystania estoppelu, jako samoistnej podstawy prawnej (*gap-filling*) w sferze zarówno proceduralnej jak i materialnoprawnej – refleksy charakteryzowania estoppelu jako „tarczy” lub „miecza”, oraz narzędzia interpretacyjnego. Oczywiście katalog możliwych sposobów wykorzystania zasad ogólnych prawa (międzynarodowego) jest nieco szerszy. Na

marginesie można by postawić pytanie, w jaki sposób estoppel, jako zasada ogólna prawa (międzynarodowego), wpisuje się w model wykładni zawarty w Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów?

Rozprawa zawiera również ciekawy wywód na temat wzajemnych relacji między estoppel a zasadą uprawnionych oczekiwań (i ich ochrony). Należy w tym wypadku rzecz rozpatrywać jako świadome po stronie autora, ale też, jak się wydaje, tytułem przykładu, rozpatrzenie możliwych kolizji bądź krzyżowania się estoppelu z innymi zasadami ogólnymi prawa (międzynarodowego). Może warto byłoby w tym miejscu podkreślić, nawiązując do konkluzji doktoranta o różnicowaniu podstaw prawnych estoppelu i uprawnionych oczekiwań, że traktatowa postać określonych zasad, w żadnym wypadku nie wyklucza ich możliwego charakteryzowania jako zasad ogólnych prawa (międzynarodowego). Może tu bowiem zachodzić prosty przypadek kodyfikacji.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że zaproponowany wywód wzmacnia tezę pracy, odpowiedzi na powiązane z nią pytania badawcze są przekonujące, wpisują się w dyskurs rozważań na temat estoppelu w sposób pogłębiony i rozwijający. Nawet jeśli pojawiają się pewne uwagi lub znaki zapytania, ich charakter zachęca do kontynuowania dialogu.

5. Forma pracy

Należy jednoznacznie podkreślić, że dopracowane aspekty formalne pracy są jej silną stroną. Wzmacniają w odpowiedni sposób naukowy wymiar rozważań. Język pracy jest przejrzysty. Doktorant ze zrozumieniem i należyłą konsekwencją używa fachowych pojęć, budując spójną narrację. Wymogi warsztatowe są w pełni zachowane. Praca obejmuje rozbudowany wykaz skrótów, merytoryczną bibliografię, szeroki wykaz orzecznictwa. Struktura przypisów nie budzi zastrzeżeń. Ich treść sensownie rozwija niektóre wątki, tworząc kolejne warstwy rozważań, nie burząc przy tym zasadniczego wymiaru analizy.

6. Konkluzje

Spoglądając na przedłożoną pracę jako na całość, z uwzględnieniem wszystkich cząstkowych ocen, należy stwierdzić, że spełnia ona wszystkie stawiane rozprawom doktorskim wymagania i może stanowić podstawę do podjęcia dalszych kroków w przedmiotowym postępowaniu. Uwypuklając zakres analizy, jej pogłębiony charakter, krytyczne podejście do badanej materii należy wręcz uznać, że jest pracą wyróżniającą się.

Artur Kozłowski